

In het anti-godsdiensmuseum, dat in de grootste kerk van Leningrad is ondergebracht, hangt een schilderij dat de heerschappij van het kapitalisme voorstelt. De kerk en de gewapende machten beschermen het kapitalisme. Men heeft als grondslag den Bijbel gekozen, die de arbeiders en boeren verplettert.

HET GODLOOZENMUSEUM TE MOSKOU

DOOR MARY POS

Op het program van de „Intourist,” de officiële instelling, die voor de belangen der touristen heeft te zorgen, welke naar Rusland komen, staat voor Moskou o.a.: een bezoek aan het Anti-Godsdiensmuseum. Dit bezoek, met een groep touristen te brengen onder leiding van een gids, komt evenwel te staan op 6 roebel 50 kopeken, dat is twee gulden ongeveer. En omdat het museum gratis te bezichtigen is en de tram er ons voor 10 kopeken heenbrengt, komt het me maar beter voor, er op eigen gelegenheid heen te gaan.

Waar de antigodsdiens-propaganda zulk een geweldige plaats in Rusland inneemt en men ook geen kosten spaart om deze propaganda in het buitenland te voeren, komt het wel wat vreemd voor, dat men, in Moskou, voor den korten tocht in een autobus en de leiding van een gids, staatsambtenaar natuurlijk, zegge twee gulden heeft te betalen voor het bezoek aan een kosteloos museum!

Vele andere musea staan op het gratis-programma, en dit eene juist niet. Wil men dit museum dan liefst door zoo weinig mogelijk touristen doen bezoeken?

Op een guren regendag voert de overvolle tram met de vrouwelijke conducteur er heen. Het museum is ondergebracht in een voormalig klooster, en door een geboogden ingang komt men in den kloosterhof, van eertijds. Er is nu een opslagplaats van hout en materialen gekomen en een grijs vierkant houten gevaarte rijst er

achter schuttingen op. In een hoek hangt wasch te drogen, en de gebouwen rondom blijken door vele gezinnen bevolkt te zijn. Havelooze kinderen spelen er tusschen afval en steenen. Langs planken, die over de vette modder zijn gelegd, komt men bij dat gedeelte, waar het museum te vinden is.

Na het bezoek nam ik, omdat juist de zon doorbrak, nog even een kiekje van de spelende kinderen tegen den achtergrond van het eertijds zoo prachtige en nu in zoo'n desolaten toestand verkeerende klooster, maar helaas kan ik u dat niet toonen, omdat de fotograaf van de „Intourist” eenvoudig dit negatief uit mijn film wegnipte. Men is verplicht zijn foto's te laten ontwikkelen, doet men het niet, dan neemt men ze onherroepelijk in beslag bij het verlaten van het land. Maar als men nu werkelijk zoo trotsch is op het vernietigen van den godsdienst als men herhaaldelijk liet blijken, waarom dan al die geheimzinnigheid? Waarom mag het buitenland dan niet met eigen oogen op foto's zien, hoe kerken zijn dichtgespijkerd, veranderd in puinhoopen, gebruikt worden voor vergaderzalen, clubs, bioscopen, woonruimten? Niet alleen dat ik mijn films verminkt terug kreeg, maar geen van de ambtenaren der „Intourist,” die belast zijn met het geven van inlichtingen aan touristen, kon of wilde mij vertellen waar nog een kerk was te vinden, die ik bezoeken kon. En toch weet ik, dat ze er zijn, kleine gebouwtjes op achterafschep plekken; zelfs moet Moskou nog een Duitsch-Evangelische kerk bezitten, maar mede omdat ik midden in mijn verblijf te Moskou ziek werd, heb ik mijn pogingen ze te vinden moeten staken.

Het ontstaan der wereld

Nu over het Godloozenmuseum. Tegelijk met mij gaat een groep arbeiders en arbeidsters naar binnen onder leiding van een gids, die hen zeer uitvoerig en met groote toewijding alles verklaart.

We treden een smalle gang in; verlichte wanden aan beide zijden, met uitspraken van Marx, Engels, Lenin, Stalin en vele anderen over den godsdienst. Links wordt door allerlei afbeeldingen en uitgebreid materiaal voorgesteld hoe het ontstaan der wereld zou zijn volgens de religie, rechts hoe het volgens Darwin en de wetenschap is.

Links teekeningen en schilderstukken uit den tijd der primitieven over de schepping, over hemel en hel, heiligen en gezaligden, engelen en duivelen, Maria met het Kind Jezus, over God Zelf.

Rechts astronomische voorstellingen, maanlandschappen, planeten, zonnen en sterren: en het opschrift: „De astronomie vernietigt de religieuze voorstellingen van de wereld en haar ontstaan.”

Voorts mijnen en aardlagen, stukken steen en metaal, versteende fossielen, ertsen, die aantoonen, dat de aarde oneindig ouder is dan volgens den Bijbel het geval zou zijn.

Voorstellingen van het ijs- en steenen tijdperk, oermenschen, die men rondom hun vuren ziet zitten, holbewoners bedekt met dierenhuiden, zich verdedigend tegen verscheurende dieren, die hen bedreigen van alle kanten . . . schedels, die aan deze menschen zouden hebben toebehoord, met vlak er naast die van apen en opschriften welke er op wijzen hoeveel overeenkomst daar tusschen bestaat. En naast uitspraken van Darwin de bijtende woorden: „De bezittende klasse heeft den armen de schepping der wereld, het bestaan van God en van een hiernamaals wijs gemaakt om ze er onder te kunnen houden.”

Wat eens de prachtige Verlosserskerk was!

Langzaam gaan we verder, dierengeraamten, embryo's, en teekeningen, die aangeven hoe volgens de leer der evolutie alles is geworden zoals het nu is. Een gekleurde tekening van een oceaan, overstromend van visschen, en het opschrift: „De nakomelingschap van één paar visschen, zou, zoo zij in haar geheel in leven bleef, over tien jaar alle oceanen vullen.” Met andere woorden: de dood is een noodzakelijkheid; zich een wereld voor te stellen, zooals die had kunnen zijn volgens den Bijbel vóór den zondeval, waarin de dood niet heerschte, is de grootst mogelijke dwaasheid!

(Slot volgt.)

DE DUITSCHE JEUGD

Welk ideaal staat de Duitse geloofsbeweging ten aanzien van de Duitse jeugd voor oogen? Deze vraag wordt wellicht, althans voor een deel, beantwoord door het volgende stukje, dat we lazzen in een Duitsch blad.

„Wij moeten het telkens opnieuw uitspreken: het Jodendom brengt aan de wording van de Duitse gemeenschap niet alleen schade toe, doordat het als een vreemd lichaam onder ons leeft, maar veel meer nog, omdat zijn geest in de gestalte van de meest verscheidene leeringen in Duitse hersens en zielen leeft. Met een der zendingsvormen van het Jodendom heeft de Nationaal-Socialistische Staat al vernietigend afgerekend; te weten met het Marxistisch-Bolsjewisme, op welke saamhoorigheid met het Jodendom Alfred Rosenberg heeft gewezen in zijn groote rede op den Partijdag. Ook de „Duitse” vrijmetselarij, door Generaal Ludendorff met recht gekarakteriseerd als „de africhting tot nagemaakte (kunstlichen) Joden,” is diep getroffen. Het Jodendom, in de gestalte van het Christendom, moet echter eerst nog door den Duitser in zijn geheele, rampzalige, betekenis worden verstaan. Het moet worden begrepen, dat de doelstelling van een Duitse school twijfelachtig wordt gemaakt door de Christelijke religie, d.w.z. door het heilig houden van de gestalten en leeringen der Joodsche literatuur, Bijbel genaamd, ja even onzeker als wanneer de nakomelingen van dat ras met Duitse jongens en meisjes in een en dezelfde klasse bijeenzitten. Indien de geschiedenissen van Abraham, Isaäk, David, Mozes, enz., van Jezus, Mattheüs, Markus, Lukas, Johannes, Paulus, enz., als heilig religiebezit zou moeten worden opgenomen, dan is zulk een innerlijke verjoding nauwelijks minder noodlottig dan de lichamelijke rassenschande. Het moet daarom telkens weer worden gezegd: om de wording van de Duitse gemeenschap volkomen te waarborgen is het herstel van de Duitse gemeenschapsschool een onvermijdelijke noodzakelijkheid! Dat moet de leus worden van

72

alle Duitschers, die het Duitse geheel willen. En dan weg met het onderwijs in den Christelijken godsdienst, dat in de Duitse school evenmin op zijn plaats is als b.v. een onderwijzing van Duitse kinderen in de ritueële gebruiken van de vrijmetselarij. Als het Christelijk godsdienstonderwijs uit de Duitse school eenmaal zal zijn verbannen, dan zal daardoor geen leegte zijn ontstaan, neen, dan is er alleen meer vrije ruimte gekomen voor een betere ontplooiing voor de Duitse ziel en daarmee ook voor de Duitse gemeenschap.”

Tot zoover het Duitse blad.

Gelukkig is het Duitse volk niet hetzelfde als de Duitse geloofsbeweging! Duizenden ware, oprechte geloovigen in Duitschland verwerpen althans beslist de in het bovenstaande artikel vervatte gedachten.

Ten bewijze moge hier worden aangehaald wat een dezer dagen gezegd werd door Pastor Kuhlmann in de internationale afdeeling van het Christelijk Schoolcongres, te Utrecht gehouden.

„Geloovige ouders zijn door God met de opvoeding belast en omdat de kinderen het eigendom Gods zijn, moeten zij in den naam van Jezus Christus worden opgevoed, terwijl er geen goede opvoeding zonder den Geest des Heeren mogelijk is. Uit dit alles volgt, dat de opvoeding in huis en school een eenheid vormen. Juist in den tegenwoordigen schoolstrijd gaat het er om, dat niet de geest van het ongelooft, maar de geest van het geloof zal bepalen, hoe en wat de school zal zijn. Christelijke ouders kennen daarom maar één school, de school met den Bijbel.”

Voorts kan een ernstige uitlating in een Duitsch Schoolblad ons versterken in de overtuiging, dat een deel van het Duitse volk de gedachte, die leeft in het woord van den spreker te Utrecht, niet heeft losgelaten: Christenen kennen maar één school, de School met den Bijbel.

In een antwoord op de vraag: „Wat is de gemeenschaps-school?” schrijft „Der Evangelische Schulfreund”:

„Hoe staan wij tegenover een vervanging van het Bijbelsche Evangelie door een zogenaamde rechtgeaarde volksreligie? Zulk een vervanging beteekent een algeheele overlevering aan den menschelijken geest. Iedere „religie” stamt uit de aarde; ze komt uit den mensch voort, en kan het verlangen van het menschelijk hart naar God niet bevredigen. Het Bijbelsche Evangelie is Gods openbaring, die van boven komt. Het is de boodschap van den levenden God aangaande Zichzelf en Zijn rijk. Deze boodschap brengt de groote hulp met zich mede van God, die aan de heerschappij van den booze ontrukkt. Ze brengt troost in de vervulling van alle menschelijk verlangen. Daarom: géén volksgodsdienst zonder kracht, maar boodschap van God met Goddelijke kracht!

„Wat is de school met de Evangelische belijdenis?

„Wat moet ze voor ons zijn?

„Ze behoort te zijn voor ons die school, die déze boodschap met haar volheid van kracht aan onze kinderen brengt, die gegrondvest is op de Bijbelsche belijdenis van den gekruisigden en opgestanen Christus.

„Is zulk een school nu een belemmering, of is ze tot schade van de volksgemeenschap?

„De echte gezindheid van Christus — en daar gaat het ons alléén om! — belemmert de volksgemeenschap niet, integendeel, ze bevordert ze. Deze gezindheid omsluit het fundament van elke wáre gemeenschap, de opofferende liefde tot den naaste, waaruit ook alleen echte volksgemeenschap kan ontstaan. Bij een zoodanige gezindheid zal kerkelijk getwist tot een onmogelijkheid worden; veel-eer leidt ze tot een dragen en waardeeren van elkander, en tot een vreedzaam geestelijk en bevorderlijk onderzoek, en tot een toepassing in het praktische leven. De school met de Evangelische belijdenis is in den diepsten en edelsten zin gemeenschapsschool. Ze draagt óók in zich de belijdenis ten aanzien van het volk en het vaderland, welke beiden voor den Christen iets zijn, dat God gegeven heeft, waarvoor hij opkomen moet.

„Welke is nu onze roeping?

„Deze, dat we voor deze school opkomen uit gehoorzaamheid aan God. Vastberaden en moedig willen we onzen weg gaan. We willen niet zien op de moeilijkheden. Maar we willen rekenen met de zaak van God, die ons hier een taak gegeven heeft, gedenkende aan het woord van Jesaja (45 : 11.): **bevel te geven aan onze kinderen aangaande onzen God en het werk Zijner handen.**”

Tot zoover, wat het genoemde Blad schrijft. Over zúlke woorden kunnen we ons hartelijk verblijden. Laat ons bidden, dat de laatste en niet de eerste geest doorwerke in het Duitse volk!

J. T.

HET GODLOOZENMUSEUM TE MOSKOU

DOOR MARY POS

II *Van Reliquieën en Amuletten.*

Dan komt men in de afdeeling van het bijgeloof. De heiligste reliquieën van de Grieksch-Orthodoxe kerk ziet men er liggen, die bij opening niets dan stof en rommel bleken te bevatten. Men ziet de vele gebruiken, die door geheel Rusland in zwang waren bij geboorte, bij dood, bij andere gelegenheden, en die van volkomen heidenschen oorsprong bleken te zijn, al werden ze door de geestelijkheid in hooge eere gehouden. Amuletten om ziekte te weren, om genezing te brengen, om den duivel op de vlucht te jagen, enz. Daarnaast ziet men de gebruiken, heerschende bij heidensche volksstammen, afbeeldingen van begrafenisfeesten, van mummies, doonschepen, pyramiden, brandstapels, enz.

Nu volgen afbeeldingen van „de legenden,” die over Christus verspreid zijn; men ziet doornenkroon en kruis-teekens, en een op zichzelf prachtige schilderij van de vier paarden, waarover in de Openbaring gesproken wordt, en die volgens het onderschrift ten strijde trokken tegen Rome!

Plotseling valt het oog op de woorden, tegen den wand geschilderd: „Ik zal de wijsheid der wijzen wegnemen en het verstand der verstandigen.” (Korinthe 1 : 19.)

Tusschen al dat materiaal, waarvan de verklaringen, door den gids der arbeidersgroep gegeven, onder de grootste belangstelling worden aangehoord, zit de zaalwachtster rustig te breien aan een kinderbroekje.

In de zaal, die we nu zijn binnengetreden, zijn zeer interessante dingen te vinden. Daar zijn afbeeldingen van de gruwelen, in den loop der eeuwen door de Roomsche kerk tegen andersdenkenden bedreven, folterwerktuigen en statistieken.

Volgens de gegevens hier zouden door de Spaansche inquisitie in totaal 325625 menschen verbrand zijn, op andere wijze ter dood gebracht of gefolterd.

Van een vervolging der Christenen in het Rusland van heden, waarvan de bewijzen zoo overstelpend zijn, is, wonderlijk genoeg, evenwel niet het minste materiaal te vinden en de verontwaardiging in Moskou is groot, wanneer men inwoners ernaar vraagt hoe het hiermede nu toch eigenlijk op dit oogenblik staat. Nooit en te nimmer heeft de Communistische regeering één geloovige vervolgd! Integendeel, volle vrijheid van godsdienst is gewaarborgd, en dat er zoo goed als geen kerk meer open is in de hoofdstad van het Rijk komt alleen door het feit, dat niemand meer iets met den godsdienst te maken wil hebben! Nu ja, enkele oude menschen houden aan hun vroegere gewoonte vast, maar niet één jonge man of vrouw in geheel Rusland moet nog meer iets van den godsdienst hebben! Een leven na den dood is er niet, dat is iets wat nu toch wel onwrikbaar vaststaat, en het leven hier op aarde wordt door den Staat gewaarborgd. Wie werkt, heeft te eten; wie ziek wordt, krijgt een uitstekende verzorging in hospitaal of sanatorium; voor den ouden dag wordt gezorgd. „Waarvoor,” zoo werd mij in vollen ernst gevraagd, „zou men God dan nog noodig hebben?”

Onwillekeurig vragen wij ons af: wat moet er wel aan vooraf zijn gegaan, eer het zoover is gekomen, dat een geheel geslacht, een volk van millioenen, zich bijna eenparig den weg der godloosheid laat opvoeren?

De ondragelijke schuld van Kerk en Czaren

Daar is in de eerste plaats de ondragelijke schuld, die

rust op de Czaren, welke bijna zonder uitzondering het volk eeuwenlang onderdrukt hebben, die het in ellende lieten omkomen, zelf levend temidden van weelde.

Daarnaast is er de niet minder groote schuld der Grieksch-Orthodoxe kerk. De schatten der kerk waren niet meer te becijferen, de aartsbisschoppen, de metropolieten, hadden inkomens van 221 tot 841 roebels per dag, indien men de bedragen, hier vermeld, gelooven mag. Rekent u dat eens om tegen den ouden koers!

En hoe kreeg men behalve door de bijdrage van den Staat al wat noodig was tot instandhouding van de tienduizenden kerken, van de honderdduizenden geestelijken, bijeen? Door de menschen op alle mogelijke wijze het geld uit den zak te kloppen! Zoo ziet men hier een der reliquieënkransen, die vroeger door geheel Rusland te vinden waren en waar men de meest waardelooze prullen voor grof geld verkocht. Zoo ziet men een schedel, die duizenden had opgebracht door de genezende kracht, die er van zou zijn uitgegaan. Plotseling was n.l. deze schedel gaan lichten. Wat bleek? Dat men hem eenvoudig met phosphor had ingesmeerd! Dit gebeurde ook met een schilderij, waarop Christus was afgebeeld. Aan de diepverbaasde groep arbeiders worden al deze trucs stuk voor stuk verklaard. Ze worden nu gewezen op een schilderij van Maria, die plotseling een tranend oog had gekregen. De achterzijde van het schilderstuk laat zien, hoe deze „tranen” door een smal slangetje naar het oog werden gevoerd en door een in het hout geboord gaatje wegdrupten. Duizenden brachten deze tranen aan de kerk op.

Hetzelfde deden een paar mummies, die door een bepaalde uitwerking van de lucht ingedroogd waren. „Natuurlijk waren dit lichamen van groote heiligen geweest, die een wonderdoende kracht bezaten,” zoo zeiden de priesters. Nu heeft men naast deze mummies het eveneens ingedroogde lichaam van een valschen munter geplaatst, die werd opgehangen, om te laten zien, dat óók het lichaam van een groot booswicht door toevallige omstandigheden in goeden staat kan blijven.

Ik hou van „Timotheüs,” zooals ik hou van alles, dat zichzelf durft zijn; dat een persoonlijk karakter draagt.

Natuurlijk ligt het aan hen, die „Timotheüs” redigeeren, dat het blad is, wát het is. Men voelt bij elke aflevering de zorg, die zij er aan geven; men bemerkt, dat het iets van hen persoonlijk is, dat het een plaats in hun leven inneemt. Van de korte, altijd rake gezegden op de eerste pagina af, die met zooveel zorg zijn uitgekozen, tot aan de briefwisseling door den hoofdredacteur op de laatste bladzijde, bemerkt men de toewijding.

En dát is het geheim van het feit, dat er tusschen „Timotheüs” redactie en zijn lezers zoo'n sterk contact bestaat; dat het door alle gezindten gelezen kan worden, omdat het nooit iemand kwetst, maar altijd opbouwend en opbeurend, rustig en waardig zijn prachtig werk verricht. Evangeliseerend in den waren zin van het woord, dát is „Timotheüs”; vereenigend allen die heimwee naar God hebben.

Mary pos

HET GODLOOZENMUSEUM TE MOSKOU

DOOR MARY POS

SLOT

In een glazen kast ligt het zwarte geraamte van een der ontelbare heiligen, die de Grieksch-Orthodoxe kerk evenals de Roomsche Kerk bezit. In 1903, toen opnieuw verzet onder de bevolking was uitgebroken en het tot oproer kwam, werd door den Czaar, om de aandacht der menigte af te leiden, met groote pracht en praal de ceremonie verricht om een kluizenaar heilig te verklaren. Hier nu ziet men de H. Seraphim liggen. Zijn zwarte doodshoofd grijnst onder het wit zijden kapje, dat men hem heeft opgezet. Zijn beenige handen hebben witte zijden handschoenen aangekregen, met goud opgelegd, en witzijden goudbewerkte boorden bedekken zijn polsen. Zijn voeten tooide men met dito pantoffeltjes en verder bedekte men hem met zijdeachtige watten en een blinkend kleed. Nu ziet men tusschen de witte watten het armzalige overschot van de zwarte bijeengebrachte beentjes.

Er stijgt van dit lugubere praalbed een aanklacht op, die dringt door merg en been. O, die kerken, die in plaats van de blijde boodschap van Gods genade en Christus' liefde te brengen, de millioenen hebben doen wegzinken, opzettelijk doen wegzinken in een zee van bijgeloof... Wie is er in de eerste plaats schuldig aan de godloozenbeweging in Rusland? „Wij hebben o.a. onze partij opgericht voor de bestrijding van elke religieuze verdooving der arbeiders!” zoo staat hier geschreven.

Een afbeelding van een wonderlijke pyramide trekt onze aandacht. Beneden is het volk, dat verpletterd wordt door de vracht, die op hen rust, boven hen tronen namelijk de ambtenaren, op het volgend plateau de soldaten, dan volgen de priesters, de ministers, tenslotte komt de Czarenfamilie. Het is een caricatuur, reeds in 1900 gemaakt.

Het volk in zijn onderste laag, neergeworpen op de knieën, weet nog te roepen: Wij werken voor u! Wij voeden u!

De ambtenaren aan de gevulde tafels boven hen, roepen lachend terug: Maar wij eten voor u.

En wij schieten op u! schreeuwen de soldaten naar het volk, daar diep beneden hen.

Wij bedotten u! galmen de priesters.

En wij regeeren over u! zeggen waardig de bovenste lagen.

Men ziet o.a. de schilderijen van processies, waarbij het dikwijls tot de grofste uitpattingen kwam, waarbij na afloop geestelijken zoowel als het gemeene volk, boeren en burgers, eendrachtig, volgelopen met Wodka, onder de tafel lagen.

Ook ziet men afbeeldingen van de plechtigheden bij de geboorte van een Czarenkind, waarbij het tot stormachtige tooneelen van blijdschap kwam aan de zijde der bevolking, die in den grond der zaak in roerende afhankelijkheid en trouw tegenover „Vadertje” stonden, én zijn gezin.

De gesloopte Verlosserskathedraal

In deze zelfde zaal staan een paar prachtige, wit marmeren ingelegde zetels, een vaas van het heerlijkste mozaïek, dito pilaren, een geweldige Bijbel, de band bedekt met glanzend metaal, en andere schatten afkomstig uit de Verlosserskathedraal, een nog bijna nieuwe, buiten-

gewoon mooie kerk, waarvan een model aanwezig is, glinsterend van goud, en die met ontelbare andere gesloopt werd. Op haar plaats komt nu het Sowjetspaleis, dat een bijna 80 meter hoog beeld van Lenin zal dragen en in totaal een hoogte zal hebben van meer dan vierhonderd meter.

De gesloopte kathedraal was opgericht bij de herdenking van het feit, dat een eeuw geleden Rusland verlost werd van de Franschen.

Tallooze schilderijen, teekeningen enz. laten voorts zien de ook door de Kerk veel te ver doorgevoerde vereering der Czarenfamilie, wier leden soms als heiligen zijn afgebeeld en met wie Christus Zich persoonlijk onderhoudt. Er zijn ook vele afbeeldingen van de bloedige onderdrukking van verschillende opstanden of van de ontdekking der voorbereiders, die onherroepelijk den dood vonden. Zoo o.a. de jeugdige broer van Lenin, die opgehangen werd.

In 1905, dus 2 jaar na den opstand van 1903, zou voorts het volk zich naar het paleis van den Czaar hebben begeven om hem om hulp te smeeken. Het was een barre winter en de nood was zóó hoog geklommen, dat tallozen verhongerden en kleine kinderen in de onverwarmde krotten bevoren. Volgens de lezing, die er thans aan gegeven wordt, zouden de menschen onder leiding van een bekend priester zich naar het paleis hebben begeven, ofschoon deze wist, dat de Czaar intijds de stad verlaten had en de soldaten de opdracht hadden gekregen onmiddellijk alles wat naderde, zonder pardon neer te schieten. Hetgeen prompt gebeurde. Afbeeldingen laten nu zien hoe vreeselijk het daarbij is toegegaan en zij, die niet direct werden neergeschoten, maar eerst bijeengedreven, worden nog gauw door de priesters van de laatste sacramenten voorzien, gekniel in de sneeuw, gehuld in hun lompen, met uitgeteerde gezichten en daarna allen neergeveld. De priester, die hierbij zoo'n ontzettende rol zou hebben gespeeld, is later vermoord. Het is te begrijpen hoe suggestief al dit materiaal werkt op de toeschouwers en ik zag dan ook aan de gezichten der arbeiders, welk een indruk alles op hen maakte. Sprakeloos volgden ze den gids op den voet, keken maar, hun donkere oogen in hun grauwe gezichten schenen moeite te hebben alles te verwerken. Maar hetgeen men hier ziet, beroert ook de harten van andere bezoekers, want in het boek, dat gereed lag om commentaren in op te schrijven en dat bijna vol was met enthousiaste ontboezemingen in allerlei talen, ook helaas in het Hollandsch, las ik den kreet in het Engelsch: Niet God is van al dat vreeselijke de schuld, maar de mensch!

In hoeverre al wat hier te vinden is, overeenkomstig de waarheid is, heb ik niet kunnen nagaan. Wel bemerkte ik naast een plaat, waarop men ziet hoe de Paus het geld, bijeengebracht door geloovigen over de geheele wereld, voor den oorlog in Abessinië gebruikt, een foto van een troep priesters, die in de houding staan voor een hooger priester en een officier, die, voor zoover we konden uitmaken, tot het Fransche leger behoorde. En er stond in vette letters: „*de priesters in Holland bereiden zich voor deel te nemen aan den imperialistischen oorlog en defileren voor den burgemeester der stad!*” De burgemeester zou dan waarschijnlijk de priester der hoogere orde moeten zijn of de officier met het wonderlijke petje! Hoe het zij, bij den funesten invloed, die van dit museum op de massa moet uitgaan, heeft het ons veel te zeggen, dat we ter harte kunnen nemen.

Het waarachtige geloof uitdragen is het eenige middel tegen de gevaren der godloozenpropaganda en het steeds verder gaande bijgeloof onzer dagen.